

Związek pomiędzy masą i kształtem lewej komory a parametrami jej funkcji rozkurczowej u pacjentów z nadciśnieniem tętniczym

Relationship between left ventricular mass, geometry and diastolic function parameters in hypertensive patients

Summary

Background Diastolic dysfunction observed frequently in hypertensive patients independently of left ventricular hypertrophy may be a relevant risk factor. The purpose of this study was to assess the factors influencing diastolic function with a special respect to left ventricular mass and geometry.

Material and methods In 116 hypertensive patients at average age $61,6 \pm 11,9$ years echocardiography with measurement of left ventricular mass (LVMI), geometry (RWT) and diastolic function (E/A, DT, IVRT, Vp, pulmonary venous flow), and blood pressure were performed.

Results Left ventricular hypertrophy (LVH) was present in 35,3% patients (concentric in 31,9%, excentric in 68,1%). Impaired relaxation was comparable in patients with and without LVH (40,4% vs. 46,4%, $p=0,53$). Independently of left ventricular mass concentric in comparison with excentric geometry was related to diastolic function impairment. In a model of multifactorial regression analysis with age, sex, SBP, DBF, HR, EF and RWT as offered independent variables into the model among analyzed parameters there was observed relationship of E, E/A and DT with RWT. Age was related to A, E/A, Vp, pS, pS/pD and pA. A and IVRT were influenced by HR, and Vp by EF. The relationship between LVMI and any diastolic function parameter was not observed.

Conclusions In hypertensive patients any relationship between left ventricular mass index and echocardiographic

— classical and novel — diastolic function parameters was not observed. Anyway, concentric remodeling or hypertrophy as compared with excentric geometry was connected with a worsening of diastolic properties.

key words: left ventricular mass, left ventricular hypertrophy, diastolic function

Arterial Hypertension 2005, vol. 9, no 2, pages 95–102.

Wstęp

Przerost lewej komory, stwierdzany u 10–40% pacjentów z łagodnym nadciśnieniem tętniczym [1], stanowi niezależny czynnik ryzyka chorobowości i śmiertelności sercowo-naczyniowej [2]. Włóknienie miokardium, wzrost masy lewej komory oraz szybszy rozwój miażdżycy naczyń wieńcowych predysponują do wystąpienia zaburzeń rytmu, upośledzenia przepływu wieńcowego, a w konsekwencji niewydolności serca. Na jednym z początkowych etapów rozwoju tej patologii obserwuje się zaburzenia funkcji rozkurczowej, które nawet w 3/4 przypadków mogą towarzyszyć nadciśnieniowej chorobie serca, zwłaszcza u pacjentów w wieku podeszłym czy z współistniejącą chorobą niedokrwienną serca [3, 4]. Dysfunkcja rozkurczowa stanowi istotny i niezależny czynnik ryzyka zgonu i niekorzystnych zdarzeń sercowo-naczyniowych u pacjentów z niepowikłanym nadciśnieniem tętniczym [5]. Według niektórych autorów może ona poprzedzać wystąpienie przerostu lewej komory, a nawet występować w zdro-

Adres do korespondencji: prof. dr hab. med. Tomasz Grodzicki
Katedra Chorób Wewnętrznych i Gerontologii
Wydział Lekarski, Collegium Medicum, Uniwersytet Jagielloński
ul. Śniadeckich 10, 31–531 Kraków
tel.: (12) 424–88–00, faks: (12) 424–88–53
e-mail: tomekg@su.krakow.pl

Copyright © 2005 Via Medica, ISSN 1428–5851

wej populacji obciążonej rodzinnym wywiadem nadciśnieniowym [6].

Wśród najistotniejszych czynników prowadzących do jej wystąpienia należy wymienić niedokrwienie, upośledzenie metabolizmu komórkowego, zaburzenia czynnościowe miocytów z asynchronią procesu relaksacji, wreszcie włóknienie miokardium [7]. Zależność między upośledzeniem napełniania i przerostem lewej komory nie jest jednak jednoznaczna.

Celem badania była ocena zależności między wskaźnikiem masy lewej komory oraz echokardiograficznymi parametrami jej funkcji rozkurczowej z uwzględnieniem nowych elementów oceny, jak prędkość propagacji napływu mitralnego (V_p) oraz parametrów profilu przepływu w żyłę płucną prawej górnej.

Material i metody

Badana populacja składała się ze 116 pacjentów (69 kobiet i 47 mężczyzn) w wieku 24–88 lat, leczonych z powodu nadciśnienia tętniczego, z zachowaną funkcją skurczową lewej komory. Ocena obejmowała kwestionariusz zawierający pytania dotyczące objawów klinicznych, wywiadu chorobowego, obecnego leczenia i używek, pomiary antropometryczne oraz badanie echokardiograficzne i konwencjonalny pomiar ciśnienia tętniczego.

Badanie echokardiograficzne wykonano aparatem GE Vivid 3 Ultrasound głowicą 2,5–3,5 MHz w prezentacji 2-D oraz *M-mode* w projekcjach przymostkowej i koniuszkowej z doplerowską oceną funkcji rozkurczowej lewej komory. Doplerowskie widmo przepływu przez zastawkę mitralną poddano analizie falą pulsacyjną oraz techniką kolorowego *M-mode*, a także falą pulsacyjną oceniono widmo przepływu w żyłę płucną prawej górnej. Bramkę doplerowską w pierwszym przypadku umieszczono na szczycie płatków zastawki mitralnej, w drugim — na poziomie ujścia żyły płucnej prawej górnej do lewego przedsionka. Analizie poddano średnią z wykonanych 5-krotnie pomiarów następujących parametrów:

1. maksymalna prędkość napełniania wczesnorozkurczowego (E);
2. maksymalna prędkość napełniania późnorozkurczowego (A);
3. stosunek maksymalnej prędkości napełniania wczesnorozkurczowego do maksymalnej prędkości napełniania późnorozkurczowego (E/A);
4. czas deceleracji napełniania wczesnorozkurczowego (DT);
5. prędkość propagacji napływu mitralnego (V_p);
6. maksymalna prędkość przepływu skurczowego w żyłę płucną prawej górnej (pS);

7. maksymalna prędkość przepływu wczesnorozkurczowego (pD);

8. stosunek maksymalnej prędkości przepływu skurczowego w żyłę płucną prawej górnej do maksymalnej prędkości przepływu wczesnorozkurczowego (pS/pD);

9. maksymalna prędkość (pA) i czas trwania tak zwanego rewersalu przedsionkowego, czyli przepływu wstecznego podczas skurczu przedsionka (pAdur).

W badaniu doplerowskim fali ciągłej dokonano także pomiaru czasu rozkurczu izowolumetrycznego (IVRT, *isovolumetric relaxation time*), prowadząc linię między przednim płątkiem mitralnym a zastawką aortalną w projekcji 5-jamowej [8]. Do oceny dysfunkcji rozkurczowej użyto kryteriów grupy roboczej Europejskiego Towarzystwa Kardiologicznego z 1998 roku [9]. Upośledzoną relaksację rozpoznawano, jeśli $IVRT > 100$ ms, $E/A < 1,0$, $DT > 220$ ms i/lub $pS/pD > 1,5$ oraz $IVRT > 105$ ms, $E/A < 0,5$, $DT > 280$ ms i/lub $pS/pD > 2,5$ odpowiednio przed i po 50. roku życia, pseudonormalizację, gdy $E/A > 1$ i < 2 , $DT > 140$ ms, $pA > 35$ cm/s i $pS/pD < 0,5$, restrykcyjny profil napełniania przy $E/A > 2$, $DT < 140$ ms, $pA > 35$ cm/s i/lub $pS/pD < 0,5$. Wskaźnik masy lewej komory wyliczono według zmodyfikowanej formuły ASE ze wzoru:

$$0,832 [(IVS + LVID + PW)^3 - (LVID)^3] + 0,6$$

gdzie: IVS, *interventricular septum*, przegroda międzykomorowa; LVID, *left ventricular internal diameter*, wymiar wewnętrzny lewej komory; PW, *posterior wall*, ściana tylna [10]. Zgodnie z wytycznymi Europejskiego Towarzystwa Kardiologicznego i Nadciśnieniowego z 2003 roku za przerost lewej komory uznano wartości wskaźnika masy lewej komory powyżej 110 g/m^2 dla kobiet oraz 125 g/m^2 dla mężczyzn [11]. Przerost koncentryczny rozpoznawano, jeśli wartość względnej grubości ściany lewej komory (RWT, *relative wall thickness*) była niższa lub równa 0,45, natomiast przerost ekscentryczny, jeśli RWT była wyższa od 0,45. Podobnie geometrię koncentryczną i ekscentryczną definiowano na podstawie powyższych wartości RWT, niezależnie od wartości wskaźnika masy lewej komory. Frakcję wyrzutową metodą Teichholza oceniono badaniem *M-mode* w projekcji przymostkowej w osi długiej.

Pomiaru ciśnienia tętniczego dokonano przed badaniem echokardiograficznym metodą konwencjonalną, zgodnie z powszechnie obowiązującymi wytycznymi.

Wskaźnik masy lewej komory (LVMI, *left ventricular mass index*), ciśnienie tętnicze skurczowe i rozkurczowe, frakcję wyrzutową (EF, *ejection fraction*), wiek i częstość akcji serca oraz parametry echokardiograficz-

nej oceny funkcji rozkurczowej wykorzystano w wieloczynnikowej analizie regresji jako zmienne ciągłe. Do wykazania różnic pomiędzy grupami wykorzystano test *t*-Studenta dla zmiennych niepowiązanych.

Wyniki

W badanej grupie 40,5% stanowili mężczyźni, średnia wieku wyniosła $61,6 \pm 11,9$ roku, wskaźnik masy ciała (BMI, *body mass index*) $28,1 \pm 4,5$ kg/m². Średnia wartość skurczowego ciśnienia tętniczego wyniosła $143,8 \pm 18,8$ mm Hg, ciśnienia rozkurczowego $88,0 \pm 13,3$ mm Hg a średni czas trwania leczenia z powodu nadciśnienia tętniczego $9,8 \pm 8,2$ roku. Wśród chorób towarzyszących u 13,8% badanych (16 przypadków) występowała cukrzyca typu 2, u 20,7% (24 przypadki) choroba niedokrwienna serca, a u 6,9% (8 przypadków) miażdżycza zarostowa tętnic kończyn dolnych. Frakcja wyrzutowa lewej komory w badanej grupie wyniosła średnio $69,4 \pm 5,8\%$, LVMI $114,2 \pm 23,8$ g/m². Przerost lewej komory stwierdzano u 35,3% badanych,

w tym u 31,9% przerost koncentryczny, a u 68,1% ekscentryczny. Niezależnie od wartości LVMI geometrię ekscentryczną lewej komory stwierdzano u 66,4% pacjentów (77 osób), koncentryczną (przerost i remodeling koncentryczny) u 33,6% pacjentów (39 osób). W ocenie funkcji rozkurczowej obniżony stosunek E/A stwierdzano u 3,4% (4 przypadki), wydłużony DT u 21,6% (25 przypadków), wydłużony IVRT u 29,3% (34 przypadki). Zmniejszoną Vp poniżej 35 cm/s obserwowano u 12,9% badanych (15 przypadków). W sumie u 51 pacjentów (44,0%) zostały spełnione kryteria rozpoznania upośledzonej relaksacji. W grupie osób bez przerostu (75 osób) upośledzoną relaksację stwierdzano u 46,4%, w grupie z przerostem u 40,4%, przy czym różnica ta nie była istotna statystycznie ($p = 0,53$). Profil pseudonormalny stwierdzono jedynie w 1 przypadku (0,9%), profilu restrykcyjnego nie obserwowano w badanej grupie chorych. Nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic pomiędzy analizowanymi parametrami funkcji rozkurczowej w grupie osób z przerostem lewej komory i jej prawidłową masą. Charakterystykę grupy przedstawiono w tabeli I. Niezależnie od masy

Tabela I. Charakterystyka grupy w zależności od obecności przerostu lewej komory (LVH (–) — prawidłowa masa lewej komory, LVH (+) — przerost lewej komory)

Table I. Group characteristics according to the presence of left ventricular hypertrophy (LVH (–) — normal left ventricular mass, LVH (+) — left ventricular hypertrophy)

	LVH (–)	LVH (+)	Istotność statystyczna (p)
n (%)	75 (64,7)	41 (35,3)	
Wiek (lata)	$60,3 \pm 12,0$	$63,7 \pm 11,5$	ns
Płeć męska (%)	42,0	38,3	ns
BMI [kg/m ²]	$27,9 \pm 4,8$	$28,4 \pm 4,0$	ns
SBP [mm Hg]	$143,1 \pm 18,8$	$144,9 \pm 18,8$	ns
DBP [mm Hg]	$87,4 \pm 14,1$	$89,0 \pm 12,1$	ns
EF (%)	$69,4 \pm 5,0$	$69,3 \pm 6,9$	ns
E [m/s]	$0,73 \pm 0,15$	$0,74 \pm 0,16$	ns
A [m/s]	$0,79 \pm 0,19$	$0,79 \pm 0,21$	ns
E/A	$0,97 \pm 0,31$	$0,96 \pm 0,30$	ns
DT [ms]	$241,3 \pm 42,8$	$236,9 \pm 41,1$	ns
IVRT [ms]	$96,2 \pm 18,8$	$93,2 \pm 17,2$	ns
Vp [cm/s]	$49,0 \pm 11,5$	$49,4 \pm 14,2$	ns
pS [m/s]	$0,65 \pm 0,12$	$0,66 \pm 0,14$	ns
pD [m/s]	$0,44 \pm 0,17$	$0,43 \pm 0,11$	ns
pS/pD	$1,56 \pm 0,35$	$1,59 \pm 0,35$	ns
pA [m/s]	$0,28 \pm 0,11$	$0,27 \pm 0,04$	ns
pAdur [ms]	$150,8 \pm 27,2$	$150,2 \pm 23,5$	ns

SBP, *systolic blood pressure*, skurczowe ciśnienie tętnicze; DBP, *diastolic blood pressure*, rozkurczowe ciśnienie tętnicze. Objasnienia pozostałych skrótów w tekście.

Tabela II. Charakterystyka grupy w zależności od typu geometrii lewej komory
Table II. Group characteristics according to the type of left ventricular geometry

	Geometria ekscentryczna (RWT $\leq$ 0,45)	Geometria koncentryczna (RWT $>$ 0,45)	Istotność statystyczna (p)
n	77 (66,4%)	39 (33,6%)	
Wiek (lata)	60,0 $\pm$ 12,2	64,8 $\pm$ 10,5	0,041
Płeć męska (%)	40,3	41,0	ns
BMI [g/m ²]	27,8 $\pm$ 4,3	28,4 $\pm$ 4,8	ns
SBP [mm Hg]	141,3 $\pm$ 16,0	149,0 $\pm$ 22,8	0,045
DBP [mm Hg]	86,6 $\pm$ 12,4	91,1 $\pm$ 14,6	ns
EF (%)	69,4 $\pm$ 6,1	69,3 $\pm$ 5,4	ns
LVMI [g/m ²]	115,6 $\pm$ 22,6	111,3 $\pm$ 26,1	ns
E [m/s]	0,76 $\pm$ 0,14	0,69 $\pm$ 0,16	0,011
A [m/s]	0,76 $\pm$ 0,20	0,85 $\pm$ 0,19	0,022
E/A	1,04 $\pm$ 0,31	0,83 $\pm$ 0,23	0,0003
DT [ms]	233,9 $\pm$ 34,6	250,5 $\pm$ 52,5	0,044
IVRT [ms]	94,8 $\pm$ 17,1	95,5 $\pm$ 20,3	ns
Vp	49,4 $\pm$ 12,4	48,5 $\pm$ 13,3	ns
pS	0,65 $\pm$ 0,13	0,65 $\pm$ 0,12	ns
pD	0,45 $\pm$ 0,17	0,40 $\pm$ 0,09	ns
pS/pD	1,53 $\pm$ 0,38	1,65 $\pm$ 0,28	ns
pA	0,27 $\pm$ 0,08	0,30 $\pm$ 0,11	ns
pAdur	154,0 $\pm$ 29,1	144,0 $\pm$ 15,3	0,048

Objaśnienia skrótów w tekście.

lewej komory geometria koncentryczna w porównaniu z ekscentryczną wiązała się z gorszą funkcją rozkurczową lewej komory. Pacjenci z geometrią koncentryczną byli jednak istotnie starsi oraz cechowali się wyższymi wartościami skurczowego ciśnienia tętniczego (tab. II).

W modelu regresji wieloczynnikowej z zastosowaniem w modelu jako zmiennych niezależnych wieku, płci, wartości skurczowego i rozkurczowego ciśnienia tętniczego, częstości akcji serca, frakcji wyrzutowej i względnej grubości ściany lewej komory oraz wskaźnika jej masy, obserwowano zależność fali E, stosunku E/A i DT od względnej grubości ściany lewej komory, odzwierciedlającej jej geometrię. Wykazano także zależność pomiędzy wiekiem a niektórymi parametrami funkcji rozkurczowej, jak fala A, stosunek E/A, Vp, pS, pS/pD i pA. Frakcja wyrzutowa wpływała na prędkość propagacji napływu mitralnego, częstość akcji serca natomiast na falę A oraz IVRT. Nie obserwowano wpływu LVMI na wartość żadnego z badanych wskaźników funkcji rozkurczowej lewej komory (tab. III).

Dyskusja

W badaniu przeprowadzonym przez autorów niniejszej pracy nie stwierdzono zależności między masą lewej komory a parametrami jej napękania. Choć przerost lewej komory występował u ponad 1/3 badanej populacji (35,3%), a cechy upośledzonej relaksacji u blisko połowy (44,9%), LVMI nie korelował z żadnym z parametrów oceny funkcji rozkurczowej, zarówno tradycyjnych, używanych powszechnie (E, A, E/A, DT, IVRT), jak i nowych, to znaczy Vp oraz profilem przepływu w żyłach płucnych (S, D, S/D, A, Adur). W modelu regresji obserwowano istotną zależność między względną grubością ściany lewej komory a prędkością fali wczesnego napływu mitralnego i DT oraz stosunkiem wczesnego do późnego napływu mitralnego, co świadczy o tym, iż koncentryczna geometria lewej komory w porównaniu z geometrią ekscentryczną, niezależnie od masy miokardium, wiąże się z nasileniem zaburzeń rozkurczu. Pacjenci z przerostem koncentrycznym cechowali się większą prędkością późnego

Tabela III. Wieloczynnikowa analiza regresji. Zmienne niezależne: wiek, płeć, SBP, DBP, LVMI, RWT, EF, HR**Table III.** Multifactorial regression analysis. The independent variables: age, sex, SBP, DBP, LVMI, RWT, EF, HR

	B	SE	Istotność statystyczna (p)
E			
•RWT	−0,30	0,11	0,005
A			
•płeć	−0,20	0,09	0,039
•wiek	0,48	0,10	0,000
•HR	0,21	0,09	0,015
E/A			
•RWT	−0,27	0,08	0,001
•wiek	−0,51	0,09	0,000
DT			
•RWT	0,29	0,10	0,007
IVRT			
•HR	−0,36	0,10	0,001
Vp			
•EF	0,31	0,09	0,002
•wiek	−0,26	0,11	0,023
pS			
•wiek	0,31	0,12	0,009
pS/pD			
•wiek	0,32	0,12	0,008
pA			
•wiek	0,24	0,12	0,043

Objaśnienia skrótów w tekście.

napływu mitralnego, mniejszą wartością stosunku prędkości wczesnego do późnego napływu mitralnego, krótszym czasem rozkurczu izowolumetrycznego oraz większą maksymalną prędkością rewrsalu przedsionkowego w profilu przepływu płucnego w porównaniu z pacjentami z przerostem ekscentrycznym, co odzwierciedla bardziej zaburzoną relaksację lewej komory. Podobnie u pacjentów z remodelingiem koncentrycznym w porównaniu z geometrią ekscentryczną lewej komory o prawidłowej masie obserwowano bardziej upośledzoną funkcję rozkurczową lewej komory, a także istotnie wyższe wartości skurczowego ciśnienia tętniczego.

W subpopulacji 665 pacjentów uczestniczących w badaniu *The Hypertension Optimal Treatment* (HOT) zarówno przerost lewej komory, jak i dysfunkcję rozkurczową, ocenianą tylko na podstawie przepływu mitralnego, stwierdzano blisko dwukrotnie częściej niż w przedstawianym badaniu (odpowiednio 62% i 81%). Zwraca uwagę podobnie wyższa częstość dysfunkcji rozkurczowej niż przerostu oraz bezwzględna przewaga upośledzonej relaksacji nad innymi profilami upośledzenia funkcji rozkurczowej

(79% w badaniu HOT) [12]. Palmiero i wsp. wykazywali podobną do obserwowanej przez autorów niniejszej pracy częstość dysfunkcji rozkurczowej w grupie 85 pacjentów z nieleczonym nadciśnieniem tętniczym (42,4%), przerost lewej komory występował natomiast u 70,6% badanych [13]. De Marchi i wsp., odmiennie od opisywanych obserwacji, wykazali istotną zależność między stopniem przerostu a dysfunkcją rozkurczu, przyznając jednak, że zaburzenia napełniania lewej komory mogą poprzedzać wystąpienie przerostu [14]. Podobnie Palmiero i wsp. obserwowali istotną korelację masy lewej komory z upośledzeniem rozkurczu ($r = 0,616$, $p < 0,0001$) [13]. Na możliwość zależności między masą lewej komory a upośledzeniem jej napełniania wskazywali także inni badacze. W przeważającej części były to jednak prace na małych heterogennych grupach pacjentów [15].

Palatini i wsp. na podstawie obserwacji w dużej grupie, młodszej od opisywanej populacji (18–45 lat), z łagodnym nadciśnieniem tętniczym, sugerują, iż zmiany anatomiczne mogą być najwcześniejszymi objawami nadciśnieniowej choroby serca. W tej populacji stosunek E/A w grupie z przerostem nie

różnił się istotnie w porównaniu z grupą kontrolną [16]. W badaniu *The Hypertension and Ambulatory Recording Venetia Study* (HARVEST) masa lewej komory i grubość ścian nie korelowały z żadnym wskaźnikiem funkcji rozkurczowej (E/A, DT, E, A), a na parametry rozkurczu najsilniej wpływały wiek, częstość akcji serca i nieznacznie wysokość ciśnienia tętniczego [17]. Zabalgoitia i wsp. również w dużej populacji po 55. roku życia z nadciśnieniem tętniczym łagodnym do umiarkowanego stwierdzili, że częstość upośledzenia funkcji rozkurczowej jest identyczna w grupie zarówno z przerostem (65% badanych), jak i bez przerostu lewej komory i wynosi 78% [18]. Brak zależności pomiędzy masą lewej komory a parametrami rozkurczu stwierdzali także inni badacze [19]. Schannwell i wsp. u sportowców, u których rozwinął się przerost fizjologiczny, nie obserwowali cech upośledzonej relaksacji lewej komory, która występowała u chorych z przerostem nadciśnieniowym, mimo iż masa lewej komory nie różniła się istotnie w obu grupach [20]. Podobnie Lewis i wsp. nie stwierdzili upośledzenia napełniania w odpowiedzi na zwiększony wysiłek fizyczny, tłumacząc tę obserwację proporcjonalnym przyrostem objętości miocytów oraz elementów strukturalnych pozamięśniowych w odróżnieniu od nadmiernego wzrostu objętości elementów niemięśniowych w przypadku przerostu nadciśnieniowego [21].

Do najistotniejszych czynników determinujących zaburzenia napełniania należą: wiek, częstość akcji serca oraz wysokość ciśnienia tętniczego [15–19, 22]. W grupie pacjentów ze świeżo rozpoznanym nadciśnieniem obserwowano, że stosunek E/A koreluje z wiekiem, lecz jest niezależny od masy lewej komory [22]. Istnieją także doniesienia, iż dysfunkcja rozkurczowa może być niezależna nie tylko od masy lewej komory, lecz także od kontroli ciśnienia tętniczego i czasu trwania nadciśnienia [23]. Wiele badań doświadczalnych i klinicznych poszukuje czynników odpowiedzialnych za wystąpienie zaburzeń rozkurczu. Hunter i wsp. postulują wpływ układów renina-angiotensyna-aldosteron oraz endoteliny na upośledzenie wychwyty jonów Ca^{++} przez *reticulum* endoplazmatyczne, których wyhamowanie poprawiało parametry rozkurczu [24]. Pewną rolę przypisuje się także zaburzonemu metabolizmowi wysokoenergetycznych fosforanów, który obserwowano w przypadku upośledzonego napełniania przy prawidłowej masie lewej komory [25].

Najistotniejszą rolę w wystąpieniu sztywności lewej komory, skutkującej upośledzeniem biernego napełniania, przypisuje się procesowi zwłóknienia miokardium. Hess i wsp., porównując wyniki badania echokardiograficznego i biopsji mięśnia serco-

wego, zauważyli, że sztywność nie zależy od masy lewej komory, lecz od obecności włóknienia, którego stopień korelował z nasileniem zaburzeń rozkurczu [26]. Wnioski te potwierdzili w badaniach nieinwazyjnych także inni badacze [27, 28].

Obok samej zwiększonej zawartości kolagenu na rozwój dysfunkcji rozkurczowej wpływać mogą strukturalny remodeling włóknienkowej macierzy kolagenu oraz obrzęk śródmiąższowy [29]. Podsumowując, wydaje się, że to nie masa lewej komory, a raczej jakość tkanki miokardium determinuje wystąpienie dysfunkcji rozkurczowej.

Niektórzy autorzy postulują, iż za dysfunkcję rozkurczową może odpowiadać nie tylko zwiększona zawartość kolagenu w miokardium, ale i włóknienie okołonaczyniowe, które może wiązać się z jego niedokrwieniem, nawet mimo braku zmian w naczyniach wieńcowych. Choć wiadomo, że zmniejszony przepływ i rezerwa wieńcowa odzwierciedlające niedokrwienie mięśnia sercowego są ściśle związane z dysfunkcją rozkurczową u pacjentów z nadciśnieniem tętniczym [30], ich związek z masą lewej komory nie jest jednoznaczny [31, 32].

Pewnym ograniczeniem niniejszej pracy jest nieuwzględnienie wpływu leków oraz wyrównania ciśnienia tętniczego zarówno na parametry rozkurczu, jak i na masę lewej komory. W badaniach klinicznych z zastosowaniem inhibitora konwertazy angiotensyny w obserwacji odpowiednio 12- i 6-miesięcznej stwierdzono spadek zawartości kolagenu, który wiązał się z poprawą rezerwy wieńcowej [33] i funkcji rozkurczowej [34]. Podobny skutek obserwowano w grupie chorych leczonych antagonistą wapnia [35].

Niewątpliwą wartością niniejszego badania stanowi — według wiedzy autorów dokonane po raz pierwszy — pomiar i uwzględnienie w analizie nowych parametrów oceny funkcji rozkurczowej, jak prędkość propagacji napływu mitralnego i profil przepływu w żyłach płucnych. Stosowany powszechnie najwcześniej wprowadzony stosunek prędkości wczesnego do późnego napływu mitralnego (E/A), choć łatwy do rejestracji, w istotny sposób zależy od obciążenia wstępnego, następczego, częstości akcji serca, tak zwanego opóźnienia przedsionkowo-komorowego, interakcji komory, własności viskoelastycznych czy właściwości osierdza [36]. Także IVRT, choć jest jednym z najczulszych parametrów, pozostaje pod wpływem częstości akcji serca i obciążenia następczego.

Spośród wykorzystywanych przez autorów nowych parametrów V_p , uznawana za indeks dysfunkcji rozkurczowej, ściśle koreluje z parametrami pomiarów inwazyjnych, pozostających metodą referencyjną oceny funkcji rozkurczowej, i wydaje się, że

jest niezależna od obciążenia [37]. Obniżoną V_p obserwowano u pacjentów z nadciśnieniem tętniczym niezależnie od stwierdzanego przerostu [38]. Zarówno V_p , jak i oceniany przez autorów przepływ w żyłę płucnej prawej górnej pozwalają na identyfikację pseudonormalnego profilu napełniania [8].

Niezbędne są dalsze badania, umożliwiające ocenę obok masy lewej komory takich czynników, jak wiek, optymalne wyrównanie i czas trwania nadciśnienia tętniczego, stosowane klasy leków przeciwnadciśnieniowych, profil metaboliczny czy choroby towarzyszące w rozwoju i ewentualnej regresji zaburzeń napełniania.

Wnioski

U pacjentów z nadciśnieniem tętniczym nie obserwowano zależności pomiędzy wskaźnikiem masy a echokardiograficznymi parametrami rozkurczu lewej komory. Wykazano natomiast wpływ kształtu lewej komory na własności jej rozkurczu, stwierdzając nasilenie zaburzeń w przypadku przerostu bądź przebudowy o typie koncentrycznym w porównaniu z geometrią ekscentryczną.

Zastosowanie nowych parametrów oceny funkcji rozkurczowej, cechujących się większą niezależnością od obciążenia oraz dobrą powtarzalnością, potwierdza wartość opisywanych obserwacji.

Streszczenie

Wstęp Zaburzenia funkcji rozkurczowej obserwowane u większości chorych z nadciśnieniem tętniczym niezależnie od przerostu lewej komory mogą stanowić niezależny czynnik ryzyka. Celem pracy była ocena czynników wpływających na dysfunkcję rozkurczową ze szczególnym uwzględnieniem masy i geometrii lewej komory serca.

Materiał i metody U 116 pacjentów w wieku $61,6 \pm 1,9$ roku z nadciśnieniem tętniczym wykonano badanie echokardiograficzne z oceną masy (LVMI), geometrii (RWT) i funkcji rozkurczowej lewej komory (E/A, DT, IVRT, V_p , profil żył płucnych) oraz dokonano pomiaru ciśnienia tętniczego.

Wyniki Przerost lewej komory stwierdzano u 35,3% badanych (koncentryczny u 31,9%, ekscentryczny u 68,1%). Upośledzoną relaksację obserwowano z podobną częstością zarówno u chorych z przerostem, jak i bez przerostu (40,4% vs. 46,4%, $p=0,53$). Niezależnie od masy geometria koncentryczna w porównaniu z ekscentryczną wiązała się z gorszą

funkcją rozkurczową lewej komory. W modelu regresji wieloczynnikowej z zastosowaniem w modelu jako zmiennych niezależnych wieku, płci, SBP, DBP, HR, EF i RWT obserwowano zależność fali E, stosunku E/A i DT od RWT. Wykazano także zależność pomiędzy wiekiem a niektórymi parametrami funkcji rozkurczowej, jak fala A, E/A, V_p , pS, pS/pD i pA. Frakcja wyrzutowa wpływała na V_p , HR natomiast na A oraz IVRT. Nie obserwowano wpływu LVMI na wartość żadnego z badanych wskaźników funkcji rozkurczowej lewej komory.

Wnioski U pacjentów z nadciśnieniem tętniczym nie obserwowano zależności pomiędzy wskaźnikiem masy a echokardiograficznymi — klasycznymi i nowymi — parametrami rozkurczu lewej komory. Wykazano natomiast wpływ kształtu lewej komory na własności jej rozkurczu, stwierdzając nasilenie zaburzeń w przypadku przerostu bądź przebudowy o typie koncentrycznym w porównaniu z geometrią ekscentryczną.

słowa kluczowe: masa lewej komory, przerost lewej komory, funkcja rozkurczowa

Nadciśnienie Tętnicze 2005, tom 9, nr 2, strony 95–102.

Piśmiennictwo

1. Savage D. Overall risk of left ventricular hypertrophy secondary to systemic hypertension. *Am. J. Cardiol.* 1987; 60: 81–121.
2. Levy D., Garrison R., Savage D., Kannell W., Castelli W. Prognostic implications of echocardiographically determined left ventricular mass in the Framingham Heart Study. *N. Engl. J. Med.* 1990; 322: 1561–1566.
3. Vasan R., Benjamin E., Levy D. Prevalence, clinical features and prognosis of diastolic heart failure: an epidemiologic perspective. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1995; 26: 1565–1574.
4. Frohlich E. Fibrosis and ischemia: the real risks in hypertensive heart disease. *Am. J. Hypertens.* 2001; 14: 194S–199S.
5. Fagard R., Pardaens K. Left ventricular diastolic function predicts outcome in uncomplicated hypertension. *Am. J. Hypertens.* 2001; 14: 504–508.
6. Aeschbacher B., Hutter D., Fuhrer J., Weidmann P., Delacretaz E., Allemann Y. Diastolic dysfunction precedes myocardial hypertrophy in the development of hypertension. *Am. J. Hypertens.* 2001; 14: 106–113.
7. Slama M., Susic D., Varagic J., Frohlich E.D. Diastolic dysfunction in hypertension. *Curr. Opin. Cardiol.* 2002; 17: 368–373.
8. Appleton C., Firstenberg M., Garcia M., Thomas J. The echo-Doppler evaluation of left ventricular diastolic function. A current perspective. *Cardiol. Clin.* 2000; 18: 513–546.
9. Devereux R., Alonso D., Lutas E. i wsp. Echocardiographic assessment of left ventricular hypertrophy: comparison to necropsy findings. *Am. J. Cardiol.* 1986; 57: 450–458.
10. Devereux R., Lutas E., Casale P. i wsp. Standardization of M-mode echocardiographic left ventricular anatomic measurements. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1984; 4: 1222–1230.
11. European Study Group on Diastolic Heart Failure. How to diagnose diastolic heart failure. *Eur. Heart J.* 1998; 19: 990–1003.
12. Zabalgoitia M. Left ventricular mass and function in primary hypertension. *Am. J. Hypertens.* 1996; 9: 55–59.

13. Palmiero P., Maiello M. Ventricular arrhythmias and left ventricular hypertrophy in essential hypertension. *Minerva Cardioangiol.* 2000; 48: 427–434.
14. De Marchi S., Allemann Y., Seiler C. Relaxation in hypertrophic cardiomyopathy and hypertensive heart disease: relations between hypertrophy and diastolic function. *Heart* 2000; 83: 678–684.
15. Yoshihara F., Nishikimi T., Yoshitomi Y. i wsp. Left ventricular structural and functional characteristics in patients with renovascular hypertension, primary aldosteronism and essential hypertension. *Am. J. Hypertens.* 1996; 9: 523–528.
16. Palatini P., Visentin P., Mormino P. i wsp. Structural abnormalities and not diastolic dysfunction are the earliest left ventricular changes in hypertension. HARVEST Study Group. *Am. J. Hypertens.* 1998; 11: 147–154.
17. Palatini P., Frigo G., Vriz O. i wsp. HARVEST Study Group. Early signs of cardiac involvement in hypertension. *Am. Heart J.* 2001; 142: 1016–1023.
18. Zabalgaitia M., Ur Rahman S., Haley W. i wsp. Role of left ventricular hypertrophy in diastolic dysfunction in aged hypertensive patients. *J. Hypertens.* 1997; 15: 1175–1179.
19. Macor F., Bongiovi S., Martina S., Pessina A., Palatini P. Left ventricular filling studied by echo-Doppler in hypertensive and normotensive subjects. *G. Ital. Cardiol.* 1991; 21: 151–161.
20. Schannwell C., Schneppenheim M., Plehn G., Marx R., Strauer B. Left ventricular diastolic function in physiologic and pathologic hypertrophy. *Am. J. Hypertens.* 2002; 15: 513–517.
21. Lewis J., Spirito P., Pelliccia A., Maron B. Usefulness of Doppler echocardiographic assessment of diastolic filling in distinguishing „athlete’s heart” from hypertrophic cardiomyopathy. *Br. Heart J.* 1992; 68: 296–300.
22. Laviades C., Mayor G., Diez J. The presence of diastolic dysfunction in hypertensive patients without left ventricular hypertrophy. *Med. Clin. (Barc).* 1991; 97: 166–169.
23. Phillips R., Coplan N., Krakoff L. i wsp. Doppler echocardiographic analysis of left ventricular filling in treated hypertensive patients. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1987; 9: 317–322.
24. Hunter W. Role of myofilaments and calcium handling in left ventricular relaxation. *Cardiol. Clin.* 2000; 18: 443–457.
25. Lamb H., Beyerbach H., van der Laarse A. i wsp. Diastolic dysfunction in hypertensive heart disease is associated with altered myocardial metabolism. *Circulation* 1999; 99: 2261–2267.
26. Hess O., Schneider J., Koch R., Bamert C., Grimm J., Krayenbuehl H.P. Diastolic function and myocardial structure in patients with myocardial hypertrophy. Special reference to normalized viscoelastic data. *Circulation* 1981; 63: 360–371.
27. Zabalgaitia M., Rahman N., Haley W. i wsp. Disparity between diastolic mitral flow characteristics and left ventricular mass in essential hypertension. *Am. J. Cardiol.* 1997; 79: 1255–1258.
28. Matsubara L., Matsubara B., Okoshi M., Cicogna A., Janicki J. Alterations in myocardial collagen content affect rat papillary muscle function. *Am. J. Physiol. Heart Circ. Physiol.* 2000; 279: H1534–H1539.
29. Weber K., Anversa P., Armstrong P. i wsp. Remodeling and reparation of the cardiovascular system. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1992; 20: 3–16.
30. Sasaki O., Hamada M., Hiwada K. Effects of coronary blood flow on left ventricular function in essential hypertensive patients. *Hypertens. Res.* 2000; 23: 239–245.
31. Hamouda M., Kassem H., Salama M. i wsp. Evaluation of coronary flow reserve in hypertensive patients by dipyridamole transesophageal doppler echocardiography. *Am. J. Cardiol.* 2000; 86: 305–308.
32. Gimelli A., Schneider-Eicke J., Neglia D. i wsp. Homogeneously reduced versus regionally impaired myocardial blood flow in hypertensive patients: two different patterns of myocardial perfusion associated with degree of hypertrophy. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; 31: 366–373.
33. Schwartzkopf B., Brehm M., Mundhenke M., Strauer B. Repair of coronary arterioles after treatment with perindopril in hypertensive heart disease. *Hypertension* 2000; 36: 220–225.
34. Brilla C., Funck R., Rupp H. Lisinopril-mediated regression of myocardial fibrosis in patients with hypertensive heart disease. *Circulation* 2000; 102: 1388–1393.
35. Terpstra W., May J., Smit A. i wsp. Long-term effects of amlodipine and lisinopril on left ventricular mass and diastolic function in elderly, previously untreated hypertensive patients: the ELVERA trial. *J. Hypertens.* 2001; 19: 303–309.
36. Appleton C., Hatle L., Popp R. Relation of transmitral flow velocity patterns to left ventricular diastolic function: new insights from a combined hemodynamic and Doppler echocardiographic study. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1988; 12: 426–440.
37. Brun P., Tribouilloy C., Duval A. i wsp. Left ventricular flow propagation during early filling is related to wall relaxation: a color M-mode Doppler analysis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1992; 20: 420–432.
38. Kitabatake A., Mikami T., Nishihara K., Onozuka H. Clinical significance of noninvasive assessment of left ventricular diastolic function by Doppler echocardiography. *J. Cardiol.* 2001; 37 (supl. 1): 109–113.